

І.В. Хлистун
м. Умань
iryakhlystun@meta.ua

ПОЕТОНІМОСФЕРА ПОЕМИ ІВАНА ДРАЧА «ЧОРНОБИЛЬСЬКА МАДОННА» У КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ

Поетонімосфера художнього твору є множиною поетонімів, що становлять єдність і цілісність художнього типу і функціонують у літературному тексті, перебуваючи у тісних зв'язках і відношеннях між елементами цієї системи і з контекстом твору. «Лінгвальні й екстралінгвальні фактори зумовлюють формування поетонімосфери як особливим чином “сконструйованої” художньої цілісності» [1; 6].

Аналіз поетонімосфери включає вичленовування окремих її елементів; виділення контекстів при поетонімах і виявлення елементарних зв'язків між поетонімами і з'ясування характеру цих зв'язків; аналіз зв'язків між компонентами поетонімосфери і позатекстовими елементами змісту, в тому числі алюзіями та ремінісценціями [Там само; 46-47].

Поема Івана Драча «Чорнобильська Мадонна» композиційно складається з 25 різножанрових частин, поєднаних темою екологічної катастрофи. Поемою-мозаїкою, поемою-циклом називає жанр поеми В.П. Марко, «зважаючи на особливості її композиції й пафосу, як домінуючих жанрово-стильових чинників. Об'єднавши в одне ціле розрізнені епічні епізоди й напружені монологи, пов'язані з Чорнобильською трагедією, поет зосереджується на власному творчому кредо й одвічному протиставленні добра і зла. Для реалізації такого задуму йому знадобилися напружені медитації в ліричному обрамленні, різнопланові епіграфи, компонування розрізнених епізодів, прямо або опосередковано пов'язаних з катастрофою в Чорнобилі» [2; 1].

А поєднує усі ці частини саме поетонім *Мадонна*, що несе у творі основне змістове навантаження і є, за визначенням М.В. Буєвської, «поетонімом-ключем» [1; 72].

Однією з найважливіших персон у християнстві, а відтак у світовій культурі, є мати Ісуса Христа – *Марія*, відома у православ'ї під багатьма іменами (*Матір Божя, Діва Марія, Пресвята Богородиця, Пречиста Діва* та ін.), в яких поєднані прозора семантика онімів і традиційна урочистість конфесійного стилю. В українській поезії, як і в світовому мистецтві, яке має глибокі зв'язки з християнськими культурними традиціями, образ *Діви Марії* завдяки численним творчим переосмисленням став глибоко значущим і символічним. Тому іменування цієї постаті в поетичному тексті завжди позначені позитивною емотивністю, з актуалізацією семи ‘материнська любов’, ‘милосердя’, ‘заступництво’ або ж інші – ‘чистота’, ‘цнотливість’, ‘святість’ тощо.

Католицький варіант іменування Богородиці – *Мадонна* – став традиційним для європейського мистецтва, зокрема живопису, який широко використовував біблійні образи. З італійської слово “мадонна” перекладається як “моя пані”, вживалося воно для називання шляхетних жінок, і вже давно використовується зазвичай як посилання на зображення Діви Марії. Мадонна, діва Марія з немовлям Ісусом Христом – піднесений символ материнства і жертвовної любові до людей.

У поемі І. Драча «Чорнобильська Мадонна» символічний і семантично багатий онім *Мадонна*, винесений у заголовок, виконує, можна сказати, репрезентативну функцію, є ключовим елементом структурно-семантичної організації тексту. У відповідних контекстуальних умовах актуалізуються різні аспекти енциклопедичної інформації оніма, який наповнюється у творі новим змістом.

Так, в одному мікроконтексті онім *Мадонна* об'єднує жіночі образи відомих творів живопису і водночас символізує вічну красу жіночої душі: *Це одна даність – намалювати її таку, / Як малювали на задану тему богове мистецтва, / Протягом тисячоліть – від Рубльова до Леонардо да Вінчі, / Від Вишгородської Мадонни і до Сікстинської, / Від Марії*

Оранти і до Атомної Японки... / <...> *І в кожного Мадонна своя, і сія на століття...* (Др ХС, 13).

Поетонім **Мадонна** у творі містить кілька пластів значень: це і проста жінка-мати, і ікона як мірило духовності, і символ трагедії українського народу. Кожен з цих аспектів семантики оніма виявляється по-різному й в окремих контекстах: **Солдатська Мадонна**, **Скіфська Мадонна**, **Хрещатицька Мадонна**.

Використовує автор у поемі й ім'я **Марія** як ім'я простої жінки-матері у поєднанні з євангельським мотивом (точніше, натяком на нього), але з різними емоційно-оцінними характеристиками: експлікованою негативною – з боку інших дійових осіб, та імплікованою позитивною – з боку автора: – **Марія, Марія... Та Марія не та. / Та зродила Христа, ця – антихриста!.. / Як почула вона, то вся похолола, / І треба ж таке почуть від людей... / <...> І снівся найстарший їй син попервах. / Він все оце вигадав. Станцію й атом** (Др ХС, 27).

Також є в поемі і вживання онімів **Мати** і **Син** як паралель до еліптизованох форм онімів **Мати (Матір) Божя – Син** (Христос), що підсилює ефект узагальнення, але разом з тим вивищує простий сюжет про звичайну жінку-матір: – **Мене пізнав ти, Сину? <...> Все плакало на сонці, / Не хтіло помирати. / І квітку прямо в стронцій / Поцілувала Мати** (Др ХС, 38 – 39).

Поетонім **Мадонна** є основним актуалізатором змісту твору і біблійних сюжетів, тому у різних частинах поеми з'являються й інші оніми біблійного походження. Так, поетоніми **Адам** і **Єва** як імена перволюдей, що порушили Божу заборону, шляхом створення паралелей «Адам і Єва» – ‘людство’, «плід з дерева пізнання Добра і Зла» – ‘розщеплений атом’ передано авторську ідею застороги, відповідальності людей щодо використання атомної енергії: **Коли Змій чистить яблуко / Перед тим, як Єві його віддати, / Він шкірку зрізує по спіралі – / Зелений виток з-під ножа його плине / І зветься він пізнанням... / Змій яблуко ріже надвоє / І витинає ядро з половинок, / Вилуцує нутроці із насіння – / І тільки тоді Єві його дає. / Єва ділиться з Адамом** (Др ХС, 41).

Біблійні оніми **Ірод** і **Пілат**, що іменують римських правителів, досить часто вживані у літературних творах як уособлення жорстокості. У поемі Івана Драча вони пов'язані з темою безвідповідальності чиновників від науки за наслідки Чорнобильської катастрофи: **Так, ти вгадав, знак Виродження – Ти, / А не Відродження, такий підлотний вирід... / Історії підземної кроти / Тебе знайдуть і вкажуть точно – Ірод. <...> А хто це там за ширмою в кутку? / Од радіації Пілат вмиває руки...** (Др ХС, 40). Тому ці поетоніми утворюють опозицію до оніма **Чорнобильська Мадонна**, що стає в кінці твору своєрідним мірилом справедливості, вищого, Божого суду: **Хто вона? Зона? Епоха? Доля? Смерть? / Так, я вже знаю хто – Чорнобильська Мадонна?! <...> Вона вже взяла. Одного. І двох. І трьох. / І я не збрешу... Хоч помста її законна. / Може, ти ближче до неї, хоч, звісно, який ти бог. / Помста вона і є – Чорнобильська чорна Мадонна... / <...> Дивилася Істина з вічної висоти, / З-під чорного рушника – Чорнобильська наша Мадонна** (Др ХС, 53).

Чому автор обрав саме цей онім для іменування Богоматері, а не прийнятий у східній церковній традиції? На нашу думку, поетонім **Мадонна** як світовий культурний символ володіє вищим рівнем узагальнення, накопичений упродовж століть у європейському і загалом світовому мистецтві, уособлюючи трагізм, жертвність і надію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буевская М. В. Поэтонимосфера художественного текста / М. В. Буевская. – К. : Издательский дом Дмитрия Бурого, 2012. – 286 с.
2. Марко В.П. Художній твір на перехресті жанрово-стильових тенденцій / В.П. Марко. // Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Філологічні науки. — Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2001. - №1. – С. 1 – 3.